

Historia PZN i Okręgu Śląskiego

Od 1944 roku, a więc jeszcze podczas wojny niewidomy Paweł Niedurny, wraz z grupą kolegów zorganizowali stowarzyszenie na wzór zlikwidowanego w 1936 r. Stowarzyszenia Niewidomych Województwa Śląskiego. Które po zakończeniu działań zbrojnych przyjęło nazwę Stowarzyszenie Niewidomych Województwa Śląsko-Dąbrowskiego (pierwszym jego prezesem wybrany został Paweł Niedurny, a w skład Zarządu weszli niewidomi: Rudolf Wysocki, Feliks Woźniak, Franciszek Wróbel, Zofia Niemirysz, oraz widomi: Paweł Dłociok, Kubik (Naczelnik Wydziału Opieki Społecznej Państwowej Rady Narodowej w Chorzowie) i proboszcz miejscowego kościoła ks. Gajda.

13 września 1945 roku wojewoda Śląsko-Dąbrowski do naczelników wydziałów Opieki Społecznej poszczególnych miast województwa wysłał okólnik dotyczący rejestracji niewidomych w dwóch grupach wiekowych: 4-18 lat i 18-40 lat, napisano w nim m.in. O ile nie ma świadectwa lekarskiego, za niewidomych uważać należy tych, którzy bądź nie widzą zupełnie, bądź też mają wzrok tak słaby, że mimo szkielec nie mogą czytać. Dorosłych, którzy nie mogą posługiwać się wzrokiem, pracując w swoim zawodzie, również uważa się za niewidomych.

We wrześniu tegoż samego roku 1945 opieką objętych było 91 osób niewidomych, z czego 37 mężczyzn, 42 kobiety i 12 dzieci. W pół roku później liczba ociemniałych objętych opieką wzrosła do 184 osób i systematycznie rosła aż do sierpnia 1947 r., kiedy osiągnęła liczbę 350 niewidomych.

W 1949 roku, zgodnie z ówczesną polityką gospodarczą państwa wszystkie zakłady zatrudniające osoby niepełnosprawne miały zostać przekształcone w spółdzielnie inwalidów.

3 grudnia w sali ?Domu Hutnika? odbyło się zebranie założycielskie Spółdzielni ?Praca Niewidomych? ? wybrano radę nadzorczą, w której skład weszli: Engelbert Czakański, Gertruda Ficek, Piotr Gawenda, Józef Grzybok, Brunon Janicki, Feliks Woźniak, Franciszek Wróbel, Alfons Piechula, Jakub Kwaśniak oraz Zarząd, w osobach: Paweł Niedurny, Rudolf Wysocki i Paweł Dłociok.

W 1954 r. w Spółdzielni Inwalidów ?Praca Niewidomych? zatrudnionych było ponad 240 osób (w tym 112 kobiet), a w dwa lata później ich liczba wzrosła do ponad 260, z czego 226 stanowili inwalidzi.

W dniach 6 i 7 października 1946 r. odbył się w Chorzowie zjazd, w którym uczestniczyło 44 delegatów z kilku regionalnych organizacji niewidomych (z Bydgoszczy, Łodzi, Poznania, Warszawy, Wrzeszcza i Chorzowa, gdzie funkcję ówczesnego prezesa niewidomych na Śląsku pełnił kpt. Biernaciński) ? zapadła decyzja o powstaniu Związku Zawodowego Pracowników Niewidomych Rzeczypospolitej Polskiej. Uchwalono statut oraz wybrano Zarząd Główny pod przewodnictwem dr Włodzimierza Dolańskiego, sekretarzem został Michał Lisowski, a skarbnikiem Sabina Kalińska. Ponadto w skład Zarządu wszedł jeden delegat z każdego oddziału.

Jak można było przeczytać w prasie z tamtego okresu: *Do Zarządu Związku wpłynęły liczne wnioski mające na celu poprawę położenia niewidomych w Polsce, począwszy od racjonalnego prowadzenia szkół dla dzieci niewidomych, poprzez pomoc w kształceniu się jednostkom uzdolnionym, tworzenie warsztatów pracy dla rękodzielników, dostarczanie surowców po cenach hurtowych, opiekę lekarską, ulgi podatkowe, kolejowe itd.*

W 1951 r. z połączenia Związku Zawodowego Pracowników Niewidomych Rzeczypospolitej i Związku Ociemniałych Żołnierzy Rzeczypospolitej, powstał **Polski Związek Niewidomych** (I prezesem został mjr Leon Wrzosek). Tegoż samego roku powołany został Okręg Śląski PZN.

W 1949 r. na Śląsku było około 1000 niewidomych, z czego 644 osoby należały do Stowarzyszenia (liczbę 198 stanowiły kobiety).

Na przełomie lat 50-tych i 60-tych ogólny stan członków Okręgu PZN utrzymywał się na poziomie nieco ponad 1000 osób. Natomiast ogólny stan zatrudnienia niewidomych z województwa katowickiego w 1962 r. wyniósł 538 osób.

Okręg PZN organizował krótko i długo terminowe kursy nauki czytania i pisania pismem punktowym brajla, a ponadto aktywiści (dzisiaj powiedzielibyśmy wolontariusze) prowadzili naukę brajla w domach prywatnych niewidomych.

Działania Okręgu zmierzały również do pozyskiwania mieszkań dla niewidomych, czy remontów już istniejących, organizowano sprzęt rehabilitacyjny: laski, zegarki, odbiorniki radiowe itd. Ponadto każdego roku organizowane były wczasy dla członków PZN wraz z ich opiekunami.

Dbano również o sferę intelektualno-kulturalną niewidomych poprzez organizowanie konkursów czytelniczych, recytatorskich itd., na których gościli wybitni przedstawiciele świata pisarskiego i artystycznego jak np. Gustaw Morcinek, Jerzy Szczawiński czy Zofia Książek-Bregułowa.

Ówczesna Biblioteka Brajlowska dysponowała ponad 3,5 tysiącem tomów do wypożyczenia.

Odbywały się międzymiastowe turnieje szachowe, a w okresach jesienno-zimowych członkowie korzystali z krytej pływalni w Bytomiu.

Na uwagę zasługuje także wzmianka, iż w poszczególnych kołach terenowych działały dziesiątki zespołów artystycznych i tak na przykład w Tychach działał zespół taneczny, w Bytomiu rozrywkowo-taneczny, w Częstochowie zespół akordeonistów, a w Chorzowie zespół instrumentalny. To właśnie ta ostatnia grupa zajęła I miejsce i nagrodę Ministerstwa Kultury i Sztuki na Ogólnopolskich Eliminacjach Zespołów Muzycznych w Gdańsku (nagroda wynosiła 100.000zł z przeznaczeniem na zakup instrumentów muzycznych).

Okręg PZN gościł delegacje niewidomych, między innymi ze Związku Radzieckiego, NRD, Czechosłowacji, Bułgarii i Austrii.

W 1961 r. Związek Ociemniałych Żołnierzy PRL na szczeblu głównym nawiązał współpracę z PZN, co również znalazło swoje odbicie w działaniach w terenie. Inwalidzi wojenni brali czynny udział w imprezach kulturalno-oświatowych organizowanych przez Okręg, jak również otrzymywali część wsparcia materialnego organizowanego przez PZN. Dla przykładu na przełomie 1961 i 1962 r. Okręg otrzymał 8 maszyn brajlowskich, z czego 2 sztuki przeznaczono dla ociemniałych żołnierzy. Również niektórzy pracownicy Spółdzielni Inwalidów ?Praca Niewidomych? byli jednocześnie członkami Zarządu Oddziału Wojewódzkiego Związku Ociemniałych Żołnierzy PRL (który mieścił się przy ulicy Dzierżyńskiego 67 - obecnie ulica Katowicka) - na przełomie lat 50-tych i 60-tych byli to: Jerzy Hanszur i Antoni Szejanowski.

Działania podejmowane przez Okręg PZN na rzecz niewidomych zasadniczo różniły się od podejmowanych przez Związek Ociemniałych Żołnierzy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, który raczej kładł nacisk na doraźną (zwłaszcza finansową) pomoc, podczas gdy PZN pomoc dostrzegał bardziej zgodnie z przysłowiem, że potrzebującemu lepiej dać wędkę niż rybę. Różnicę w podejściu obu organizacji ukazał 10 grudnia 1961 r. w swoim wystąpieniu Kazimierz Jaworek, który wskazał, że sytuacja członków PZN jest trudniejsza, niż żołnierzy, którzy posiadają stosunkowo wysokie renty. PZN idzie w innym kierunku. Pomocy doraźnej udziela się w wypadkach rzadkich i wyjątkowych, a PZN zdąży przede wszystkim do tego, aby członków swoich zatrudniać i w ten sposób zapewnić im środki utrzymania.

W latach 60-tych nastąpił dalszy rozwój Spółdzielni Inwalidów ?Praca Niewidomych?; w roku 1963 r. powstał kompleks przy ulicy Raławickiej w Chorzowie, dokąd przeniesione zostały warsztaty szcztokarskie z ulicy Hajduckiej ? dodatkowo powstał tam dział metalowy (przeniesiony z Bytomia), dziewiarstwa oraz punkt strojenia i konserwacji fortepianów, powstały jeszcze w 1957 r.). Jednym ze szcztokarzy zatrudnionych przy ulicy Raławickiej był niewidomy Tadeusz Madzia, który zdobywszy wykształcenie został prezesem ?Prometu? i zastępcą przewodniczącego Okręgu Katowickiego PZN, a finalnie został głównym prezesem Polskiego Związku Niewidomych (od 1987 r., a od 1993 roku również poseł na Sejm III Rzeczypospolitej z ramienia Polskiego Stronnictwa Ludowego).

Przewodniczącymi Zarządu Okręgu PZN, który mieścił się przy ulicy Hajduckiej byli: Paweł Niedurny, Mieczysław Klenczek, Zbigniew Kargol, Kazimierz Jaworek ? również kierownik Biura Okręgu, zasługą którego wybudowano w Chorzowie Dom Pomocy Społecznej dla starszych niewidomych (oddany do użytku niestety już po jego śmierci w 1985 r.). Ponadto Kazimierz Jaworek w latach 1969-1973 pełnił także funkcję wiceprzewodniczącego Zarządu Głównego PZN w Warszawie (zmarł w roku 1978).

*Kolejnym przewodniczącym został Herbert Bański, a od roku 1989 jest nim **Norbert Galla**.*

Idea stworzenia zakładu kompleksowej rehabilitacji niewidomych, tracących wzrok w wypadkach przy pracy, jak również w wyniku przebytych chorób wyszła od kierownika śląskiej organizacji niewidomych Kazimierza Jaworka. Nieocenioną pomoc w zaistnieniu nowej instytucji wykazał członek Rady Państwa gen. Jerzy Ziętek, który: osobiście patronował jego rozbudowie i adaptacji, udzielając poparcia w uzyskaniu z różnych źródeł milionowych dotacji na realizację założeń inwestycyjnych.

Polski Związek Niewidomych - Okręg Śląski - Organizacja Pożytku Publicznego

Celem działalności nowego zakładu miało być: możliwie wszechstronne przygotowanie niewidomych i ociemniałych do samodzielnego życia, do pracy zawodowej, życia rodzinnego, kulturalnego oraz społecznego.

W skład Spółdzielni Inwalidów ?Praca Niewidomych? wchodziły także zakłady rozmieszczone w okolicznych miastach Śląska: w Bytomiu przy ulicy Powstańców Warszawskich 38 funkcjonowały warsztaty (szczotkarstwo, pędzlarstwo) oraz internat. W 1974 roku cała branża szczotkarska przeniesiona została do nowo wybudowanego obiektu w Bytomiu-Karbiu, gdzie od 1 stycznia 1983 r. jako samodzielna jednostka, powstała - Spółdzielnia ?Bytomianka?.

Ponadto w Zabrze znajdowały się dwa zakłady przy ulicy Grunwaldzkiej 12 (m.in. powroźnictwo) i przy Placu Krakowskim 5 (szczotkarstwo).

Ogólne średnie zatrudnienie w Spółdzielni ?Praca Niewidomych? kształtowało się następująco: rok 1970 ? 615 osób (w tym 345 niewidomych), rok 1980 ? 855 osób (w tym 464 niewidomych).

Należy także nieco uwagi poświęcić Spółdzielni Niewidomych ?Promet? z Sosnowca, która założona została 9 grudnia 1957 roku (i do 1972 r. nazywała się ?Rękodzieło?). Z pośród tych, którzy historię ?Prometu? tworzyli (i niektórzy nadal tworzą) na wspomnienie zasługują: Wanda Mitka, Tadeusz Bugajski, Zofia Cypionka, Zdzisław Ciołek, Stefan Żaba, Janusz Zawadzki, Henryk Drążkiewicz, oraz Marian Piotrowski, Tadeusz Madzia, Jan Kwiecień i Ryszard Mazur.

Spółdzielnia ?Rękodzieło? swoją działalność produkcyjną rozpoczęła w styczniu 1958 roku od produkcji sznurów do bielizny, siatek do wózków dziecięcych, anten radiowych oraz szpileczek fryzjerskich. W przeciągu kilkunastu lat działalności asortyment zmieniał się i wzbogacał o nowe produkty takie jak wsuwki do włosów, spinacze biurowe, czy przewody hamulcowe. Od lat 70., po radykalnej zmianie stosowanej technologii, Spółdzielnia jest liczącym się w kraju producentem aparatury średniego i niskiego napięcia takiej jak: przyciski sterownicze, lampki sygnalizacyjne, łączniki miniaturowe i krzywkowe, kasety sterownicze itd. W 2002 roku Spółdzielnia Niewidomych ?Promet? uzyskała Certyfikat Systemu Zarządzania Jakością ISO 9001:2000.

W swoim szczytowym okresie w 1980 r., w Spółdzielni zatrudnionych było ponad 1300 osób, w tym 850 niewidomych.

Z inicjatywy niewidomych działaczy Spółdzielni ?Promet?, doszło do utworzenia nowych spółdzielni niewidomych: w Częstochowie powstała Spółdzielnia Niewidomych ?Renoma? (1969 r.), w Bielsku - Białej ?Bielsin? (1980 r.), a w Olkuszu ?Prodelm? (1983 r.).

W roku 1975, w wyniku reformy administracyjnej kraju z Okręgu Śląskiego wyłoniły się dwa Okręgi, w Bielsku-Białej i w Częstochowie, które do czasu nowej reformy budowały swoją historię.

W Ośrodku Rehabilitacji i Szkolenia Inwalidów Wzroku mieszczącego się przy ulicy Hajduckiej w Chorzowie, od 1967 roku, do początku lat 80-tych odbywały się 10-miesięczne kursy dla osób nowo ociemniałych (jednakże wśród kursantów ok. 50% stanowiły osoby o złożonym inwalidztwie: po amputacji kończyn, głuchoniemi, inwalidztwem umysłowym), a szkolenie zawodowe odbywało się w trzech kierunkach: obróbka metali skrawaniem, montaż drobnych urządzeń elektromechanicznych i szczotkarstwo.

Oficjalne otwarcie Ośrodka, z udziałem przedstawicieli centralnych władz państwowych i partyjnych nastąpiło 3 marca 1968 roku. Pierwszym jego dyrektorem został Tomasz Otto, a następnie funkcję tę pełnili kolejno: Stanisław Kotowski, Henryk Trzop, Krystian Thiele, Tadeusz Puper, Janusz Wójcik, Jan Budzynowski, a obecnie, od 1 września 2001 roku Norbert Galla.

W 1971 r. powołany do życia został Dział Rehabilitacji Podstawowej obejmujący: nauczanie pisma punkтового, orientacji przestrzennej, a także 50 godzin indywidualnych dla każdego niewidomego obejmujących m.in. ćwiczenia używania laski metodą Hoovera, czynności samoobsługowych, usprawniania fizycznego, wychowania obywatelskiego, wychowania kulturalnego i podstaw rehabilitacji.

Do roku 1977 szkolenia ukończyło ponad 400 osób.

W 1983 roku ówczesny dyrektor Ośrodka Henryk Trzop zdecydował o powstaniu tutaj szkoły zawodowej dla inwalidów wzroku. Była to pierwsza placówka na terenie śląskiej aglomeracji. Profil, na tamte lata, był klasyczny: obróbka metalu, montaż elektrotechniczny, tokarstwo, ślusarstwo. Przez cały ten czas szkołę opuściło kilkuset absolwentów.

Działalność niewidomych w województwie śląskim ? czasy obecne

Polski Związek Niewidomych - Okręg Śląski - Organizacja Pożytku Publicznego

Śląski okręg PZN zrzesza ponad 9000 członków zorganizowanych w 36 kołach (w roku 1961 było ich 14). Można powiedzieć, iż zorganizowano tu cały system pomocy, gdyż działające na tym terenie placówki opiekują się niewidomym ?od urodzenia aż do śmierci?. Należy do nich Ośrodek dla dzieci niewidomych z dodatkowym kalectwem w wieku od lat 3 do 23 w Rudolftowicach k/Pszczyny (od 1992 r.) ? podległy bezpośrednio Polskiemu Związkowi Niewidomych, oraz powstała 21 stycznia 1991 r. ?Regionalna Fundacja Pomocy Niewidomym?, w której od czasu powstania funkcję prezesa pełni Norbert Galla.

Pod ?skrzydłami? Fundacji działają następujące jednostki: ?Specjalistyczny Punkt Wczesnej Rewalidacji? dla dzieci od lat 0 do 7 w Chorzowie (od 1997 r.) wraz z filiami w Zawierciu, Częstochowie, Bielsku-Białej, Rybniku, Czerwionce-Leszczynach. Natomiast od 2001 roku uruchomiony został Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej ?Leczenie i Rehabilitacja? dla dzieci w wieku od 0 do 7 lat, oraz ?Warsztaty Terapii Zajęciowej? w Chorzowie, Zawierciu i Czerwionce-Leszczynach.

Po reformie administracyjnej z 1999 roku w skład Okręgu Śląskiego PZN włączone zostały dotychczasowe jednostki samodzielne z Częstochowy i Bielska-Białej. Zostały stworzone, jako jedyne w kraju, delegatury Okręgu. Z inicjatywy działaczy częstochowskich, w 1994 r. powstał jedyny w kraju Ośrodek Wychowawczo-Rewalidacyjny, w którym realizowany jest program pomocy osobom niewidomym i słabowidzącym od urodzenia do lat 24, pobierającym naukę w przedszkolach i szkołach powszechnych z oddziałami integracyjnymi, wraz z ich wychowawcami i nauczycielami.

Osobą, dzięki której udało się uruchomić tak ważne przedsięwzięcie jest Barbara Łukasik, była kierownik Okręgu częstochowskiego, a obecnie pełniąca funkcję kierownika Delegatury i jednocześnie dyrektora Ośrodka Wychowawczo-Rewalidacyjnego w Częstochowie.

Delegatura w Bielsku-Białej zajęła się sprawami turystyki i rekreacji. Od roku 2001 była gospodarzem Ośrodka Rehabilitacyjno-Szkoleniowo-Wypoczynkowego, będącego w posiadaniu Zarządu Okręgu Śląskiego. W gospodarowaniu Ośrodkiem ogromne zasługi poniósł kierownik Delegatury Jan Tarnawa.

We wrześniu 2001 roku, w Chorzowie przy ulicy Hajduckiej 22 powstał Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Młodzieży Niewidomej i Słabowidzącej, w którym realizowane nauczanie oparte zostało na następujących kierunkach: ślusarz, technik mechanik oraz technik prac biurowych. A w kolejnych latach utworzony został nowy oddział kształcący młodzież w zawodzie technik masażyста i fizyoterapeuta.

Tak naprawdę jednak, co należy podkreślić, o zorganizowaniu kompleksowego kształcenia od poziomu wczesnoszkolnego po poziom średni ogólnokształcący dla osób dotkniętych inwalidztwem wzroku myślano niemalże od początku istnienia Okręgu PZN; podjęta w 1961 roku uchwała nr 11 mówiła o tym, że: Wojewódzki Zjazd Delegatów Okręgu obradujący 4 czerwca 1961r. zobowiązuje nowo wybrane władze Okręgu do dalszego kontynuowania starań w kompetentnych instancjach o zbudowanie na terenie woj. katowickiego 11-o letniej szkoły ogólnokształcącej wraz z internatem dla niewidomej młodzieży, która byłaby jedyną tego rodzaju szkołą w Polsce.

Realizacja tego postulatu ziściła się dzięki Ewie Malibie z inicjatywy której powstał Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Słabowidzących i Niewidomych w Dąbrowie Górniczej przy ulicy Wybickiego 1, w ramach którego od 1 września 1990 roku ruszyła szkoła podstawowa, a od roku 1993 także liceum ogólnokształcące.

Na przestrzeni lat powojennej działalności na rzecz niewidomych Okręg Śląski PZN otrzymał wiele dowodów uznania od władz samorządowych po władze centralne.

Warto wspomnieć tutaj o roku 1972, kiedy to załogi zakładów przemysłowych ufundowały sztandar dla Okręgu PZN, który to dodatkowo udekorowany został Złotą Honorową Odznaką PZN. Tego samego roku otrzymał także ?Złotą Odznakę Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego?, nadaną jak napisano: za wybitne osiągnięcia w zakresie wszechstronnej rehabilitacji niewidomych w okresie 25-letniej działalności zarządu.

Również współcześnie doceniono wkład Okręgu w działalność na rzecz osób niepełnosprawnych ? 17 marca 2003 roku Sejmik Samorządowy Województwa Śląskiego przyznał Złotą Honorową Odznakę ?Za zasługi dla województwa śląskiego?.

Na zakończenie należy jeszcze dodać, że zorganizowany ruch na rzecz osób z inwalidztwem wzroku, świadczący pomoc materialną, socjalną i kulturalną powstał tak naprawdę na polskiej części Górnego Śląska, w Chorzowie znacznie wcześniej, bo już wkrótce po zakończeniu I wojny światowej w 1923 roku.

Zebrał i opracował:

mgr Tomasz Nowara